

Siena, 10 maggio 2021

LABORALITY

LA FORMULA DEL CAVALLO

ALBERTO CAMEROTTO

Università Ca' Foscari Venezia

1. IL KOSMOS DI DEMODOKOS

θ 492-495 ἄλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι → καὶ ἵππου κόσμον ἄεισον
δουρατέου, → τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ,
→ ὄν ποτ' ἐς ἀκρόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεύς
→ ἀνδρῶν ἐμπλήσας, → οἷ Ἴλιον ἐξάλαπαξαν.

θ 503-513 εἶατ' ἐνὶ Τρώων ἀγορῇ κεκαλυμμένοι ἵππῳ·
αὐτοὶ γάρ μιν Τρῶες ἐς ἀκρόπολιν ἐρύσαντο.
ὣς ὁ μὲν ἐστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
ἡμενοὶ ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δέ σφισιν ἦνδανε βουλή,
ἢ διατηῆξαι κοῖλον δόρῳ νηλεῖ χαλκῶ,
ἢ κατὰ πετράων βαλεῖν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρις,
ἢ ἕαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτικόν εἶναι,
τῇ περ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἐμελλεν·
510. αἶσα γάρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὶν πόλις ἀμφικαλύψῃ
δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἶατο πάντες ἄριστοι
Ἄργεῖοι Τρῶεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
ἦειδεν δ' ὡς ἄστῳ διέπραθον υἴες Ἀχαιῶν
ἰπτόθεν ἐκχύμενοι, κοῖλον λόχον ἐκπρολιπόντες.

δ 272-273 ἵππῳ ἐνὶ ξεστῶ, ἴν' ἐνήμεθα πάντες ἄριστοι
Ἄργεῖων, Τρῶεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
δ 277 τρίς δέ περιστειξας κοῖλον λόχον ἀμφαφώωσα,

λ 523-5 αὐτὰρ ὅτ' εἰς ἵππον κατεβαίνομεν, ὄν κάμ' Ἐπειὸς,
Ἄργεῖων οἱ ἄριστοι, ἐμοὶ δ' ἐπὶ πάντ' ἐτέταλτο,
ἦμὲν ἀνακλίναι πυκινὸν λόχον ἠδ' ἐπιθεῖναι.
λ 531 ἰπτόθεν ἐξέμεναι

2. IL CAVALLO DI QUINTO SMIRNEO

le 'formule' secondo Quinto Smirneo

B 674 ἀμύμονα Πηλείωνα (F)
Θ 474 ποδώκεα Πηλείωνα (F)
QS 3.193, 352 δεδοπτότα Πηλείωνα
QS 3.513 ἀταρβέα Πηλείωνα
QS 3.549, 787 εὐφρόνα Πηλείωνα
QS 9.7 ἐρικυδέα Πηλείωνα

il piano: 'fare il cavallo'

QS 12.27-29 ἐκπέρσαι Πριάμοιο δολοφροσύνησι πόληα,
ἵππον τεκτῆναντες ἀριστέας ἐς λόχον ἄνδρες
βησόμεθ' ἀσπασίως.
12.37-38 ἵππῳ ὑποπτήξας εὐεργεῖ τὸν ῥ' ἐκάμοντο
Παλλάδι χωομένην Τρώων ὑπὲρ αἰχμητάων·
12.44 τοὺς δ' ἄρ' ἐποτρύνας ἐκβήμεναι εὐρέος ἵππου,
12.70 Τῶ νῦν μήτε δόλον φραζόμεθα, μήτε τι μήχος
12.81 ἵππον τεκταίνωμεν ὑπαὶ παλάμησιν Ἐπειοῦ
12.110 τεῦξαι δοῦριον ἵππον

la costruzione

12.138-139 ἄλλος δ' ἄλλο τι ῥέζει πονεύμενος. Αὐτὰρ Ἐπειὸς
ἵππου δουρατέοιο πόδας κάμειν,
12.151 Καὶ τότε δῖος Ἐπειὸς ὑπὲρ μεγακίτεος ἵππου
12.169-171 Καὶ ῥ' οἷ μὲν δολόεντα κοτεσσάμενοι μενείων
ἵππον ἀμαλδύναι σὺν νήεσιν, οἷ δ' ἐρατεινὴν
Ἴλιον

gli Achei nel cavallo

12.224-228 ἐς δ' ἵππον βαίνομεν εὐζοον, ὄφρα κε τέκμωρ
εὐρωμεν πολέμοιο δυσηχέος· ὡς γὰρ ἄμεινον
ἔσσεται, ἦν κε δόλω καὶ μήδεσιν ἀργαλείοισιν
ἄστῳ μέγ' ἐκπέρσωμεν οὐ εἴνεκα δεῦρο μολόντες
πάσχομεν ἄλγεα πολλὰ φίλης ἀπὸ τηλόθι γαίης.
12.264s. πολυχανδέος ἔνδοθεν ἵππου || βαίνετ'
12.283 πρῶτος ἐς εὐρέα δύμεναι ἵππον
12.307 ἔσπεθ' ὅσοι κατέβησαν ἔσω πολυχανδέος ἵππου
12.314 Πρῶτος μὲν κατέβαιναν ἐς ἵππον κητώεντα.
cf. λ 523s. εἰς ἵππον κατεβαίνομεν
Z 288 ἐς θάλαμον κατεβήσθε κηώεντα
QS 12.328 ὄσσοις χάνδανεν ἵππος εὐζοος ἐντὸς ἐέργειν.

con gli occhi dei Troiani

12.358s. Ἴππον δ' εἰσενόησαν εὐζοον, ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῶ
θάμβειον ἐσταότες· μάλα γὰρ μέγα ἔργον ἐτύχθη.
12.393s. πάντας δ' ὀτρύνεσκε θεῶς ἐμπρησέμεν ἵππον,
ἵππον δουράτεον καὶ γνώ<με>ναι εἰ τι κέκευθε.
12.423 σειρήν ἀμφεβάλοντο θεῶς περιμήκει ἵππῳ
12.440 ἄστῳ ποτὶ σφέτερον μεγάλην κρήδεμνα πόληος
λυσάμενοι λυγρὸν ἵππον ἐσήγαγον· αἰ δ' ὀλόλυξαν

Cassandra

12.566 κείνην κερτομόντες ἀπέτρεπον εὐρέος ἵππου.
12.571s. ἀμφίτυπον βουπλήγα. Λυγροῦ δ' ἐπεμαίετο ἵππου,
ὄφρα λόχον στονόεντα καὶ ἀμφαδὸν ἀθρήσασσι
584 ὡς ἢ γ' εὐρέος ἵππου ἀπέσσυτο τειρομένη περ

persis

13.40s. ἵππου δουρατέοιο <μάλ> ἀτρέμας ἔνθα καὶ ἔνθα
πλευρὰ διεξώιξεν ἐυμελίῳ ὑπ' Ἐπειοῦ·
13.51-53 νισόμενοι κλίμαξι κατὰ στίχας, ἄς περ Ἐπειὸς
τεῦξεν ἀριστήεσσιν ἐυσθενέεσσι κέλευθα
ἵππον ἐς ἐρχομένοιισι καὶ ἐξ ἵπποιο κιοῦσιν·

canti di vittoria

14.106 πάντας ὄσσοις ὑπέδεκτο σὺν ἔντεσι δοῦριος ἵππος
14.139 ἠδ' ὀπόσοι δολόεντος ἐσήλυθον ἔνδοθεν ἵππου.

3. IL MONUMENTO EQUESTRE DI TRIFIODORO protasis

1-2 Τέρμα πολυκμήτοιο μεταχρόνιον πολέμοιο
καὶ λόχον Ἄργεῖος ἰπήλατον ἔργον Ἀθήνης,

la costruzione del cavallo

57-58 ἤδη καὶ βουλήσι θεῆς ὑποεργὸς Ἑπειὸς
Τροίης ἐχθρὸν ἄγαλμα **πελώριον ἵππον ἐποίει**.
Trīph. 63s. ὅποσον νεὸς ἀμφιελίσσης
ὀρθὸν ἐπὶ στάθμην μέγεθος τορνώσατο τέκτων
Trīph. 99-101 αὐτὰρ ἐπειδὴ πάντα κάμεν **μενεδήιον ἵππον**,
κύκλον ἐυκνήμιδα ποδῶν ὑπέθηκεν ἐκάστω,
ἐλκόμενος πεδίοισιν ὅπως **πειθήνιος** εἶη
Trīph. 103-105 ὡς ὁ μὲν ἐξήστραλτε **φόβω** καὶ **κάλλει** πολλῶ
εὐρύς θ' **ὕψηλός** τε· τὸν οὐδέ κεν ἀρνήσαιτο,
εἴ μιν ζῶν ἐτετμεν, ἐλαυνέμεν **ἵππιος Ἄρης**.

Odysseus: strategia

120. ὦ φίλοι, ἤδη μὲν **κρύφιος λόχος** ἐκτετέλεσται
χερσὶ μὲν ἀνδρομέησιν, ἀτὰρ βουλήσιν Ἀθήνης.
135-139 τούνεκά μοι πείθεσθε, καὶ **ἵππειν ἐπὶ νηδύν**
θαρσαλέοι σπεύδωμεν, ὅπως **αὐτάγρετον ἄλγος**
Τρῶες ἀταρβήτοιο θεῆς ἀπατήνορα τέχνην
ἴλιον εἰσανάγωσιν **ἐὼν κακὸν ἀμφαγαπῶντες**.

CATALOGO

174 ἤδη Τρώϊον ἄστυ **καθιπεύσουσιν** Ἀχαιοὶ
185 **ἵππειν** ἐσπευδὸν ἐς ὀλκάδα
ἐγκύμονος ἵππου (200)
πιστὸς **ἀτεκμάρτοιο δόλου** πυλαωρὸς Ὀδυσσεύς (201)

Davanti ai Troiani

Trīph. 247s. οἱ δ' ὅτε τεχνήεντος ἴδον δέμας **αἰόλον ἵππου**,
θαύμασαν
255 οἱ δὲ **νεοξέστοιο** πεποιθότες ἔργμασι τέχνης
256 ἀθανάτοισ ἐκέλευον **ἄρηιον ἵππον** ἀνάσαι,
257 ὕστερον Ἀργεῖοιο μόθου **σημήμιον** εἶναι.
289 **ἵππος**, **ἀμειλίκοιο φόβου τέρας**
295 **ἵππον** δ' Ἀργεῖοισι **παλαίφατον** εὔρεν Ἑπειὸς
298 ἀγνὸν ἄγαλμα
301 **χρυσήνιον ἵππον**
302s. Ἀθηναίη ἐρυσίπτολις ... **δαιδάλεον ... ἀνάθημα**

Il cavallo in città

307 θοῶν ἐπιβήτορα κύκλων
308 **ἵππον ἀριστήεσσι βεβυσμένον**
330 **αἰόλος ἵππος**
331 κυδιῶν ὑπέροπλα
342 βρέτας
344 **ὀλκῶ δουρατέω**
357 ἦγον ἐς ἀκρόπολιν **βεβαρημένον ἔνδοθεν ἵππον**

Cassandra

376 **ἀνάρσιον ἵππον**
384 τέξεται **ὄβριμος ἵππος**
κῶμος ἀρήιος (379), ἀριστήων λόχος (382)
386 **μογοστόκον ἵππον**
Eileithyia = 390 πτολίπορθος Ἀθήνη
412 δέμας **πολυχανδέος ἵππου**

Priamos

425 ἐλεύθερον ἦμαρ
432 **ἵππον ἀνελκόμενον** δέχεται πολιοῦχος Ἀθήνη.

444s. οἱ δὲ πολισσοῦχοιο θεῆς ὑπὸ νηὸν Ἀθήνης
ἵππον ἀναστήσαντες ἐυξέστων ἐπὶ βάθρων.

Elena

458 **ἵπω δουρατέω** κεκαλυμμένος
468 **εὐήνορος ἵππου**

Persis

533 γλαφυρῆς ἀπὸ γαστέρος ἔρρεον ἵππου
535 **πολυχανδέος** ἔνδοθι σίμβλου
539 **κρυφίοιο λόχου**
542 νήχετο δ' αἵματι γαῖα